

بسم الله الرحمن الرحيم

معناشناسی فجور و تقوا در قرآن کریم

مؤلفان

دکتر فائزه عظیم زاده اردبیلی

دانشیار دانشگاه امام حسین

دکتر طحیه ابراهیمی

استادیار دانشگاه فرسنگیان

فاطمه نامدار

کارشناس ارشد علوم قرآنی

فهرست نویسی فیبا

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآوران

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

موضوع

نوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه روده

رده بند کنگ

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

نام کتاب: معنانشناسی فجور

مؤلفان: دکتر فائزه عظیمزاده اردبیلی، دکتر آیه ابراهیمی، فاطمه نامدار

ناشر: رشد فرهنگ

طراح جلد: ریحانه رحیمی

صفحه آرائی: انتشارات رشد فرهنگ

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: واصف

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

انتشارات رشد فرهنگ

عظیمزاده اردبیلی، فائزه، ۱۳۴۲ -

معنانشناسی فجور و تقوا در قرآن کریم / مؤلفان فائزه عظیمزاده اردبیلی، طیه

ابراهیمی، فاطمه نامدار.

تهران، رشد فرهنگ، ۱۳۹۷.

۱۴۸ ص.

۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۰۶۲-۷

فیبا

گناهان کبیره - جنبه های قرآنی Deadlly sins -- Qur'anic teaching

فساد - جنبه های قرآنی Corruption -- Qur'anic teaching

کفر و کافران - جنبه های قرآنی Kufr (Islam) -- Qur'anic teaching

شناسه افزوده

نامدار، فاطمه، ۱۳۵۴ -

۱۳۹۷ ع ۶ ۸۶ گ ۱۰۳ BP

۲۹۷/۱۵۹

۵۵۶۶۲۰۰

نام کتاب: معنانشناسی فجور

مؤلفان: دکتر فائزه عظیمزاده اردبیلی، دکتر آیه ابراهیمی، فاطمه نامدار

ناشر: رشد فرهنگ

طراح جلد: ریحانه رحیمی

صفحه آرائی: انتشارات رشد فرهنگ

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: واصف

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۰۶۲-۷

SBN: 978-622-205-062-7

آدرس انتشارات: تهران، خیابان مرتضوی، بعد از تقاطع جیحون، پلاک ۷۰۶

تلفن: ۰۲۱-۶۶۳۷۷۵۷۰

Email: roshdefarhang@yahoo.com

فهرست مطالب

۷	مقدمه.....
۱۱	فصل نخست: کلیات و مفاهیم.....
۱۱	مفهوم‌شناسی مصطلحات.....
۱۱	مفهوم فجور.....
۱۲	مفهوم تقوی.....
۱۲	مفهوم بر.....
۱۳	مفهوم فسق.....
۱۴	مفهوم معنای اساسی و معنای نسبی.....
۱۵	مفهوم معنای علمی و معنای فلسفی.....
۱۵	معنای ناسی.....
۱۶	کاربرد معنای ناسی در مطالعه قرآن.....
۱۶	پیوستگی نظام معنای ناسی با آیات قرآن.....
۱۶	پیوستگی نظام معنای ناسی با آیات قرآن.....
۱۸	پیوستگی میدانی.....
۲۱	فصل دوم: قلمرو معنایی مفردات فسق و فجور در قرآن.....
۲۱	ماهیت و قلمرو معنایی فجور در قرآن.....
۲۱	قلمرو معنایی فجور.....
۲۲	تحلیل آیات در قلمرو معنایی فجور.....
۲۵	قلمرو معنایی فجور.....
۲۸	قلمرو معنایی فجور.....
۲۸	تحلیل آیات در قلمرو معنایی فجور.....
۳۲	قلمرو معنایی تفجیر.....
۳۳	تحلیل آیات در قلمرو معنایی تفجیر.....
۳۵	قلمرو معنایی انفجار.....
۳۶	نمونه آیه مشتمل بر واژه انفجار و واکاوی آن.....
۳۶	تبیین ماهیت و مصادیق فجور در قرآن کریم.....
۳۷	تبیین ماهیت فجور.....
۴۱	ماهیت و قلمرو معنایی فسق در آیات قرآن.....
۴۲	قلمرو معنایی فسق در قرآن.....
۴۲	فسق به معنای سرپیچی از اوامر و نواهی الهی.....

فسق به معنای شکستن عهد و پیمان.....	۱۱۰
فسق به عنوان نقطه‌ی مقابل هدایت.....	۱۱۱
فسق زمینه‌ی انکار وحی.....	۱۱۲
فسق به معنای کفر و تکذیب.....	۱۱۳
مراتب فسق.....	۱۱۴
تفاوت فسق با مفاهیم همسو با آن.....	۱۱۵
سبکه و تفاوت آن با فسق.....	۱۱۶
ذنب و تفاوت آن با فسق.....	۱۱۷
اثم و تفاوت آن با فسق.....	۱۱۸
خجور و تفاوت آن با فسق و دیگر مفاهیم.....	۱۱۹
فصل ۱۰: روابط معنایی و تقابل‌های معنایی فجور در قرآن.....	۱۲۰
جائزها و همنشین‌های معنایی فجور در قرآن.....	۱۲۱
رابطه‌های معنایی فجور.....	۱۲۲
۱. فسق.....	۱۲۳
معنای اساسی فسق.....	۱۲۴
معنای نسبی فسق.....	۱۲۵
رابطه معنایی فجور و فسق.....	۱۲۶
مقایسه‌ی مؤلفه‌های فسق و فجور.....	۱۲۷
۲. کفر.....	۱۲۸
معنای اساسی و نسبی کفر.....	۱۲۹
رابطه‌ی معنایی فجور و کفر.....	۱۳۰
۳. فساد.....	۱۳۱
معنای اساسی و نسبی فساد.....	۱۳۲
رابطه‌ی معنایی فجور و فساد.....	۱۳۳
مؤلفه‌های معنایی فساد.....	۱۳۴
۴. جبار.....	۱۳۵
معنای اساسی و نسبی جبار.....	۱۳۶
رابطه معنایی فجور و جبار.....	۱۳۷
مؤلفه‌های معنایی جبار.....	۱۳۸
۵. شقی.....	۱۳۹
معنای اساسی و نسبی شقی.....	۱۴۰
رابطه معنایی فجور و شقی.....	۱۴۱

مؤلفه‌های معنایی شقیّ	۱۰۱
عصی	۱۰۳
معنای اساسی و نسبی عصی	۱۰۳
رابطه معنایی عصی با فجور	۱۰۴
مؤلفه‌های معنایی عصی	۱۰۴
تقابل معنایی فجور با تقوا	۱۰۸
تقوا	۱۰۹
قلمرو معنایی تقوا در قرآن	۱۱۳
مشتقات اسمی تقوا در قرآن	۱۱۳
۳. ۱	۱۱۵
۳. ۲	۱۱۶
۵. آن	۱۱۷
۶. المتقون المتقین	۱۱۸
مشتقات فعلی تقوا در قرآن	۱۲۰
روابط معنایی تقوا با صدق و احسان در قرآن	۱۲۶
۱. بر	۱۲۶
۲. صدق	۱۳۱
۳. احسان	۱۳۴
تقابل‌های معنایی فجور در قرآن	۱۳۷
تقابل معنایی تقوا با فجور	۱۳۷
تقابل معنایی بر با فجور	۱۳۸
تقابل معنایی احسان با فجور	۱۳۹
تقابل معنایی طاعت با فجور	۱۴۰
فهرست منابع	۱۴۳

معناشناسی الفاظ در فهم صحیح متن از اهمیت خاصی برخوردار بوده و غفلت از آن موجب بدفهمی متن خواهد شد، معناشناسی واژه‌های قرآن نیز یکی از اساسی‌ترین پایه‌های فهم و تفسیر دقیق قرآن است. دست‌یابی به معنای یک واژه در قرآن از ریشه‌شناسی آغاز می‌شود اما صرف بررسی لغت برای تعیین مقصود قرآن کافی نیست چرا که معنای دقیق واژه، تنها در بافت خود قابل توصیف خواهد بود، به این دلیل که میان کلمات قرآن پیوستگی نظام مندی برقرار است که هدف از آن علاوه بر ارائه جایگاه واژه در فرهنگ قرآنی ارائه یک موضوع منسجم در کنار دیگر موضوعات و مفاهیم است. در این پژوهش تلاش شده است تا واژه‌ی فجور و تقوا در قرآن در گام اول ریشه‌یابی و پس از آن معنای نسبی و اساسی آن بررسی و در مراحل بعدی، از طریق کشف روابط معنایی و تقابل معنایی با دیگر واژگان مرتبط، مفهوم واژه را در شکل تخصصی حوزه معنایی خاصی که در آن قرار گرفته است تبیین شود، که البته در این بررسی تخصصی رابطه‌ی افقی فجور و تقوا با دیگر مفاهیم که همان رابطه از نوع ترکیبی و همنشینی است، شناسایی و نیز رابطه‌ی عمودی واژه مذکور با دیگر واژگان، کشف و به عبارتی معلوم گردد که کدام واژگان در قرآن کریم قابلیت جانشینی فجور و تقوا را دارند و می‌توانند جایگزین آن شوند.

بحث فجور و تقوا که در آیات قرآن به آن پرداخته شده دارای اهمیت بسیار است، از یک سو تبیین مسأله فجور و تقوا و از سوی دیگر تبیین موضوعات هم‌نشین و جانشین با این دو واژه و نیز بیان موضوعات مقابل و شرح و بسط آن‌ها باید گامی بلند در شناسایی نشانه‌های فجور و فسق... و تقوا و نیز شناسایی ویژگی‌های مفاهیم مقابل آن است، به علاوه با شناسایی این علائم برای هرکس که بخواهد راه پروردگارش را پیش بگیرد، هزار نکته‌ی باریکتر از موجود دارد که نقش عظیمی در تصحیح رفتارها و عقاید فرد در این دنیا دارد و در ادامه حیات برزخی و اخروی او را نیز به طرز نیکویی تحت تأثیر قرار می‌دهد. با غرض و پژوهش در مورد این دو واژه و مفاهیم همسو و مخالف آن‌ها و کسب علم واقعی در این خصوص با عنایت به آیات کریمه، این فواید متصور است که از سویی فسق و فجور در حقیقت آخر خط است و کسی که قوانین و حدود الهی را از هم می‌درد و تغییر محیط را برای عوض کردن ماهیت اطراف خود از نوع فاجر بودن و پاره کردن همه‌ی حدود الهی می‌خواهد در حقیقت دچار خسران واقعی شده و از مسیر سعادت حقیقی فرسنگها فاصله گرفته است و در همه‌ی عوالم مظهر اسماء غضب و قهر الهی قرار می‌گیرد و از سوی دیگر مسیر سعادت حقیقی چیزی غیر

از فجور و همان کسب تقوا است، و با توجه به اینکه جایگاه این پژوهش در رشته علوم بسیار والا است و تاکنون به صورت گسترده و تخصصی، پژوهشی در رابطه با این صورت نگرفته است، امید است این پژوهش بتواند این خلأ را به نحو شایسته پر کند.

معناشناسی یکی از دانش‌هایی است که به صورت مبنایی در علم تفسیر از آن استفاده می‌شود بنابراین با توجه به این دانش که به حوزه‌ی معنایی و گستره معنایی واژگان می‌پردازد در این پژوهش حوزه معنایی و گستره معنایی دو واژه فجور و تقوا را در قرآن مورد بررسی قرار می‌دهیم. در این پژوهش علاوه بر روش‌های کیفی و تطبیقی، روش‌های کمی و آماری نیز به کار می‌رود. در این پژوهش روابط معنایی و تقابل معنایی واژگان مذکور با دیگر واژگان، ارتباط میان پیام‌های قرآن کشف و پیوستگی میان آن‌ها اثبات شود، به این ترتیب مفاهیم متقابل مفاهیم هم‌معنی با فجور و تقوا کشف و فراوانی مربوط به آن‌ها به دست آورده می‌شود و بین فجور و تقوا مفاهیم متقابل و نیز مفاهیم هم‌معنی با آن‌ها چه رابطه‌ی معنایی برقرار است به عبارتی فجور و تقوا با چه واژگان و مفاهیمی در قرآن کریم هم‌تراز شده‌اند و رابطه‌ی هم‌نشینی دارند و با چه مفاهیم و واژگانی رابطه‌ی جانشینی دارند و آیا نظم در تکرار این واژگان وجود دارد که البته در این بررسی نه سخن از سوره است و نه از آیه‌ها بحث از مفاهیم و کلمات مرتبط با این واژه‌ها در کنار مفاهیم و کلمات دیگر است تا در جهان بینی قرآن در مورد واژگان مذکور و دیگر واژگان مرتبط و نیز رابطه این دو با کشف و تصویر جامعی از معنای آن‌ها ارائه گردد. که البته یکی از موضوعات مهم در قرآن فراوان استعمال شده است و با توجه به آیه «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ» (ال

۱۳/ «بی‌تردید گرامی‌ترین شما نزد خدا پرهیزکارترین شماست»، بر جنبه معیاری بودن تاکید شده و خدایتعالی آن را محور تقرب معرفی کرده است و متقین را رستگار و سعادتمندان معرفی نموده است، حال مسأله اینجاست که شناخت متقین در نوع خاص چگونه ممکن است؟ که در این میدان معناشناسی بررسی می‌شود که شناخت متقین در نوع خاص مراقبت و محافظت از گناه دارند بدون شناخت فجور که اقدام به گناه دارند و پرده‌داری و بدون معناشناسی فجور ممکن نیست زیرا که خود قرآن کریم می‌فرماید «أَمْ نَجْعَلُ كَالْفَجَّارِ» (ص / ۲۸) «و یا متقین را مانند فجور قرار می‌دهیم؟» و نیز در این معنا رابطه‌ی معنایی فجور با فسق و دیگر مفاهیم بررسی و مؤلفه‌های معنایی آن‌ها و ویژگی‌های متمایز آن‌ها از یکدیگر مورد تفحص و بررسی قرار می‌گیرد. بحث فجور که در آیات قرآن پرداخته شده دارای اهمیت بسیار است، از یک سو تبیین مسأله فجور و از سوی دیگر

موضوعات همنشین و جانشین با فجور و نیز بیان موضوعات مقابل آن و شرح و بسط آن‌ها خود گامی بلند در شناسایی نشانه‌های فجور و فسق... و نیز شناسایی ویژگی‌های مفاهیم مقابل آن است، به علاوه با شناسایی این علائم برای هرکس که بخواهد راه پروردگارش را پیش بگیرد، هزار نکته‌ی باریک‌تر از موجود دارد که نقش عظیمی در تصحیح رفتارها و عقاید فرد در همین دنیا دارد و در ادامه حیات برزخی و اخروی او را نیز به طرز نیکویی تحت تأثیر قرار می‌دهد. با غور و پژوهش در مساله فجور و مفاهیم همسو و مخالف آن و کسب علم واقعی در این خصوص با عنایت به آیات کریمه، این فواید متصور است که از سویی فسق و فجور در حقیقت آخر خط است و کسی که قوانین و حدود الهی را از هم می‌درد و تغییر محیط را برای عوض کردن ماهیت اطراف خود از نوع فاجر بودن و پاره کردن کلیه‌ی حدود الهی می‌خواهد در حقیقت دچار خسران واقعی شده و از مسیر سعادت حقیقی فرسنگ‌ها فاصله گرفته است و در همه‌ی عوالم مظهر اسماء غضب و قهر الهی قرار می‌گیرد و از سوی دیگر مسیر سعادت حقیقی چنانچه غیر از فجور و همان کسب تقوا است، و البته جایگاه این پژوهش در رشته علوم قرآنی بسیار بالاتر و تاکنون به صورت گسترده و تخصصی پژوهشی در رابطه با این موضوع صورت نگرفته، ک امید است این پژوهش بتواند این خلأ را به نحو شایسته پر کند. طرحی که در دست است مشخصاً به بررسی شناخت معنای نسبی و اساسی فجور و تقوا می‌پردازد و با عنایت به آیت قرآن به بررسی روابط معنایی با دیگر واژگان و مفاهیم مقابل با آن می‌پردازد، کتب تفسیر امامیه و اهل سنت ذیل آیات فجور و تقوا به بررسی و تفسیر این معنا و اهل آن پرداخته و به سبب ایجاد آن به طور ضمنی اشاره می‌کنند، از جمله از نظر علامه طباطبایی مقصود از فجور، دریدن زده بر مرت دین است. در حقیقت وقتی شریعت الهی از عمل و یا از ترک عملی نهی می‌کند، این نهی زده‌ای است که بین آن عمل و ترک عمل و بین انسان زده شده، و ارتکاب آن عمل و ترک آن عمل دریدن آن پرده است و کلمه تقوی به معنای آن است که انسان خود را از آنچه می‌ترسد در محفظه‌ای قرار دهد. و منظور از این محفظه و تقوا به قرینه اینکه در مقابل فجور قرار گرفته اجتناب از فجور و دوری از هر عملی است که با کمال نفس منافات داشته باشد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲۰، ص ۴۹۹). هدف کلی این پژوهش معناشناسی فجور در قرآن کریم است که با توجه به محورهای ذیل بررسی شده است:

- تبیین روابط و قلمرو معنایی فجور و تقوی در قرآن کریم